

Behövs en ny produkt för privat
pensionssparande?

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Innehåll

1.	Bakgrund.....	1
1.1.	Syfte och avgränsning.....	3
2.	Vad är ett pensionssparande?	4
2.1.	För- och nackdelar med ett sparande med avdragsrätt.....	4
2.2.	Avkastningsskattens betydelse.....	6
2.3.	Privat pensionssparande i grannländerna	8
2.4.	Sammanfattande iakttagelser om definitionen av ett pensionssparande	9
3.	Dagens möjligheter till privat pensionssparande	10
3.1.	Löneväxling.....	10
3.2.	Individuellt pensionssparande och pensionsförsäkring	12
3.2.1.	Egen företagare med aktiebolag eller anställd utan tjänstepension	12
3.2.2.	Företagare med enskild firma	13
3.3.	Övriga sparformer som inte är låsta till 55 års ålder.....	13
3.4.	Sammanfattande iakttagelser om dagens möjligheter till pensionssparande	14
4.	Vilka behöver spara privat till sin pension?.....	15
4.1.	Hur mycket sparar dagens pensionssparare?	16
4.2.	Hur ser pensionsnivåerna ut?	19
4.3.	Arbeta fler år eller spara mer?.....	20
4.4.	Sammanfattande iakttagelser om vilka som behöver spara mer till sin pension.....	21
5.	Avslutande diskussion	22
	Referenser	24

Sammanfattning

Rapporten visar att det ekonomiska behovet av ett ökat sparande tycks vara lågt för de allra flesta men att det finns grupper som skulle behöva spara mer till sin pension. Pensionsmyndigheten konstaterar också utifrån individers olika förväntan på pensionen att det finns argument som talar för att alla som vill bör ha möjlighet att spara privat till pensionen i en pensionsprodukt, oavsett om det ekonomiska behovet finns eller inte. Vidare konstaterar Pensionsmyndigheten att ett skäl som talar för behovet av en produkt för privat pensionssparande till alla är att möjligheterna till extra pensionssparande idag skiljer sig mellan de som har tjänstepension i sin anställning och de som inte har det. Idag saknas det ett privat pensionssparande för de som vill spara mer till sin pension men som förlorar på att löneväxla eller vars arbetsgivare inte tillåter löneväxling. Många av de alternativ som idag erbjuds saknar också möjligheten till livslång utbetalning.

Pensionsmyndigheten anser att för att pensionsinslaget ska vara tillräckligt starkt i en ny produkt, i jämförelse med dagens investeringssparkonto, kapitalförsäkring eller vanligt depåkonto, bör förvald uttagstid vara livsvarig och minsta uttagstid 10 år. Vidare bör den tidigaste uttagsåldern vara kopplad till när den allmänna pensionen kan tas ut. För att en sådan produkt ska vara attraktiv att spara i kan den högst ha samma löpande avkastningsbeskattning som tjänstepensionen. Ett sparande som till stor del konsumeras upp innan 65 års ålder, eller kommande riktålder, kan precis som idag ske i till exempel ett investeringssparkonto eller i en kapitalförsäkring och bör inte definieras som ett pensionssparande.

I pensionsdebatten lyfts ofta fram att sedan 2016, när avdragsrätten till det individuella pensionssparandet och pensionsförsäkringen avskaffades för de med tjänstepension, är Sverige ett av få länder som saknar ett privat pensionssparande som alla kan utnyttja.

Den allmänna avdragsrätt som fanns var dock en avdragsrätt som många utifrån då rådande lagstiftning förlorade ekonomiskt på under perioden 2007 till 2016 eftersom de under perioden hade lägre skatt på arbetsinkomster än på pensionsinkomster. Under 2020 är skatten på pensionsinkomster efter 66 års ålder något lägre än arbetsinkomster upp till 218 000 kronor per år medan pensionsinkomster därutöver beskattas något högre än arbetsinkomster innan 66 års ålder. Oavsett skattesatser idag innebär en avdragsrätt för privat sparande snarare en spekulation om framtida skattesatser än ett skattegynnat avdrag för de allra flesta, även om den årliga avkastningsskatten är lägre i de avdragsgilla sparformerna. Avdragsrätten är främst lönsam för de som betalar statlig inkomstskatt under arbetslivet och som kommer ha en lägre marginalsatt som pensionärer.

Ett sätt att hantera denna ovisshet är att utforma beskattningen i ett privat pensionssparande så den blir densamma vid insättningstillfället som vid

uttagstillfället, eller – vilket skulle få exakt samma effekt – låta sparandet ske med skattade medel.¹

Det är också viktigt att komma ihåg att svenska pensionssparare sparar mer nu än innan avdragsrätten slopades, trots avsaknaden av ett privat pensionssparande.

Sparkvoten netto i Sverige, det vill säga hur mycket vi sätter av till pensionerna utifrån vår gemensamma lönesumma, är 28 procent. Detta sparande är dock ojämnt fördelat. Avsättningarna för de allra flesta är vanligen omkring 23 procent medan avsättningarna för högre inkomster ligger på nivåer över 30 procent. De som inte har tjänstepension i sin anställning avsätter vidare ofta mindre än 23 procent till sin totala pension.

I Konjunkturinstitutets rapport om hushållens sparande från 2019 uppger 78 procent av svenskarna att de sparar privat. Andelen som sparar har ökat stadigt de senaste decennierna och bara för 20 års sedan var andelen som sparade 50 procent. Förutom att vi är fler som sparar så sparar vi också mer. Sparkvoten i form av hur mycket vi sparar i förhållande till vår disponibla inkomst, utöver den allmänna pensionen, var under 2018 ungefär 16 procent. Det blir därmed viktigt att diskutera vad som definieras som pensionssparande och vad som i slutändan är bäst sparform för individen.

Med införandet av flexpensioner och andra ökade insättningar till tjänstepensionerna har sparandet till pensionen ökat ytterligare.

Att lägsta uttagsåldern för den allmänna pensionen höjs och riktåldern införs är andra åtgärder som kan komma att minska behovet av ett privat pensionssparande eftersom månadsbeloppet från den allmänna pensionen kommer bli högre, givet att pensionsåldern senareläggs.

Utifrån denna bakgrund bör vi vara medvetna om att ett generellt uppmuntrande till ökat pensionssparande kan få oönskade sparbeteenden för individen där vissa individer överförsäkrar sin pension och får pensionsnivåer över tidigare arbetsinkomster, på bekostnad av minskad disponibel inkomst under arbetslivet och minskat övrigt sparande.

¹ Samma resonemang om framtida skattesatser kan även användas mot avdragsrätten i tjänstepensionerna men med den viktiga skillnaden att det är ett obligatoriskt sparande som har lägre sociala avgifter än vad motsvarande lön skulle ha, vilket kommer sparanden till nytta.

1. Bakgrund

Sedan borttagandet av avdragsrätten för det individuella pensionssparandet (IPS) och pensionsförsäkringen har det inte funnits någon specifik produkt för privat pensionssparande, utöver tjänstepension. Branschen och Pensionsmyndigheten har generellt hänvisat de som önskar spara privat till pension till ett investeringssparkonto (ISK) eller till en kapitalförsäkring. Investeringsparkontot är en ren sparprodukt utan försäkringsinslag vilket även det individuella pensionssparandet saknar, namnet till trots. Pensionsförsäkringar och vissa kapitalförsäkringar kan dock väljas med försäkringsinslaget livslång utbetalning vilket gör att kapitalförsäkringen kan anses vara den produkt som mest liknar en pensionsprodukt som erbjuds alla, oavsett möjlighet till avdragsrätt eller inte, och pensionsförsäkringen den pensionsprodukt som erbjuds de med avdragsrätt. Även om kapitalförsäkringen är ett låst sparande, under en kortare eller längre tid, kan de flesta kapitalförsäkringar dock tas ut tidigare än den avtalade tiden mot en avgift, vilket i sig talar emot att definiera kapitalförsäkringen som en pensionsprodukt. De som inte har tjänstepension i sin anställning har dock fortfarande rätt till att göra skatteavdrag enligt tidigare regelverk och spara i ett individuellt pensionssparande eller i en pensionsförsäkring.

Avsaknaden av ett privat pensionssparande till alla har uppmärksamats av OECD som noterat att Sverige är ett av få länder som inte stimulerar privat pensionssparande genom avdragsrätt mot inkomstbeskattning.² Traditionellt sett brukar ett pensionssparande, i likhet med OECDs definition, definieras som en sparprodukt med avdragsrätt. Att återinföra en avdragsrätt för privat pensionssparande har även i pensionsdebatten framförts som ett förslag för att öka sparandet bland de grupper som riskerar att få en låg pension.³

Ett dilemma för de med låga pensioner är dock att det är långt ifrån säkert att de tjänar på att utnyttja en avdragsrätt, vilket i sig talar emot en pensionsprodukt med avdragsrätt. Svensk Försäkring har bland annat därför föreslagit ett nytt pensionssparande som sker med skattade medel och med matchning från staten.⁴ En viktig grundförutsättning är såklart att det i förväntan ska löna sig att spara i ett pensionssparande, att skatteeffekter inte gör att man sannolikt tvärtom förlorar på pensionssparandet jämfört med om man sparar i en annan sparform, som inte definierats som ett pensionssparande.

² https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook-2018_pens_outlook-2018-en#page1

³ OECD, <https://www.oecd.org/pensions/financial-incentives-and-retirement-savings-9789264306929-en.htm>, <https://www.skandia.se/globalassets/pdf/press-och-media/rapporter-och-debatt/allempension--for-att-fler-ska-fa-80--av-slutlonen.pdf>

⁴ <https://www.svenskforsakring.se/contentassets/e588939f1ab744bd8a5bc845e109aaff/ett-nytt-privat-pensionssparande.pdf>

En annan problematik är att oavsett om sparandet sker med skattade eller oskattade medel är möjligheterna och motiven låga för individer med låga inkomster att frivilligt låsa ett sparande till exempelvis efter 62 års ålder med åtminstone 10 års utbetalningstid (vilket kan anses utgöra minimumdefinitionen av skillnaden mellan pensionssparande och övrigt sparande).

I debatten har även beskrivits utmaningar för individer som kommer sent in på arbetsmarknaden, utifrån sen eller lång studieperiod, att komma sent i livet till Sverige och inte har möjlighet att med avdragsrätt få en god pension, även i de fall individen har hög lön och ekonomiska möjligheter att spara. Debatten om eget privat sparande till pension präglas ofta av två utgångspunkter:

- *Att vi privat sparar för lite till pensionen, sett utifrån att kompensationsgraden blir för låg, oavsett om individen haft både allmän pension och tjänstepension under merparten av sitt arbetsliv.*
- *Att det inte finns en specifik pensionsprodukt med livslång utbetalning (och inlåsnings) för det privata sparandet som alla kan utnyttja.*

Mer sällan diskuteras dock om de personer som riskerar en låg pension har ekonomiska möjligheter att avstå från en del av sin inkomst idag för högre pension imorgon, oavsett om det sker i form av eget sparande eller om avsättningarna höjs inom den allmänna pensionen och/eller tjänstepensionen.

Ett senare pensionsinträde som ett alternativt sätt att höja pensionerna utan att behöva öka sparandet, och därmed utan att minska konsumtionsutrymmet idag, framförs inte heller i någon större omfattning.

Man kan också diskutera hur det privata pensionssparandet påverkar kompensationsgraden. När låga kompensationsgrader redovisas för att belysa behovet av att spara privat höjer utbetalningen från sparandet otvetydigt pensionen och kompensationsgraden. Men även själva sparandet i sig kan argumenteras höja kompensationsgraden eftersom det minskar konsumtionsutrymmet innan pensionen, precis som sparandet till tjänstepensionen och den allmänna pensionen gör i någon grad.⁵ Ett privat sparande kan således ses som att det både minskar inkomsten (konsumtionsutrymmet) idag och höjer pensionen imorgon, och på så sätt påverkar kompensationsgraden både via täljaren och nämnaren.

⁵ Inkomsten som vanligtvis används är bruttointkomsten utan att beakta det som arbetsgivaren betalar in till tjänstepensionen och den allmänna pensionen. Och huruvida pensionsavgiften på 7 % och skattereduktionen på den samma påverkar konsumtionsutrymmet och inkomsten innan pensionsinträdet är en fråga i sig.

1.1. Syfte och avgränsning

Rapporten syftar att lyfta diskussionen om privat pensionssparande och diskutera och problematisera vad som egentligen särskiljer ett pensionssparande från andra sparformer.

Syftet med denna promemoria är att:

- Kort beskriva nuvarande och tidigare sparformer som möjliggör att spara privat till pensionen.
- Utifrån dagens regelverk och produkter, kort beskriva vad en individ behöver beakta vid valet av sparform till pensionen.
- Översiktligt beskriva och diskutera behovet av ett privat pensionssparande och vad som definierar en pensionsprodukt

Rapporten syftar dock inte till att värdera olika sparformer mot varandra eller värdera eget sparande mot amortering av bostadslån. Vidare syftar inte rapporten att redovisa färdiga förslag på hur en eventuell ny form av pensionssparande bör utformas.

2. Vad är ett pensionssparande?

Huvudsyftet med ett pensionssparande är att jämna ut inkomsterna över livet och säkerställa en önskad inkomstnivå utan att vara i behov av en arbetsinkomst. Ett mål med pensionssparandet kan vara att som pensionär fortsatt kunna ha en liknande livsstil som man tidigare har haft under arbetslivet.

Pensionssparandet följer tankegången i "livscykelteorin", som förklarar varför vi lånar när vi är unga för att till exempel finansiera bostadsköp och utbildning (CSN); sparar, amorterar och bygger upp ett kapital när vi är i mitt i livet; och lever sedan av sparkapitalet under åren som pensionär. Sparandet till pensionen kan egentligen ske i vilken sparprodukt som helst. För att sparandet ska kategoriseras som ett pensionssparande i traditionell mening bör sparandet enligt Pensionsmyndigheten dock vara låst fram till pensionstillfället, utbetalas månadsvis likt en arbetsinkomst och helst under hela den återstående livslängden. Att pensionen kan utbetalas under hela den återstående livslängden är en viktig del i en pensionsprodukt, som ger en försäkring för att hantera "risken" att leva längre än man tror. Precis som att en sjukförsäkring innebär en inkomstförsäkring vid sjukdom innebär en pension en inkomstförsäkring vid långt liv. Pensionen bör således helst säkerställa en inkomst oavsett om försäkringstagaren blir 75 år eller 95 år gammal.

Vidare så har pensionssparande traditionellt definierats som ett sparande med avdragsrätt, det vill säga att ingen inkomstbeskattning sker vid tillfället för sparandet men att utbetalningen från pensionssparandet inkomstbeskattas. Det är dock inte nödvändigt att ett pensionssparande ska ske med avdragsrätt.

2.1. För- och nackdelar med ett sparande med avdragsrätt

En avdragsrätt för själva sparbeloppet och en beskattning när sparandet betalas ut kan utformas så att det blir helt skatteneutralt för spararen. Utifrån dagens lagstiftning av avdragsrätten kommer dock skillnaden i marginalsatt vid sparande- och uttagstillfället få stor betydelse för hur lönsam avdragsrätten är för pensionsspararen.

De pensionssparare som betalar statlig inkomstskatt idag men kommer hamna under gränsen för statlig skatt som pensionär har en lägre marginalsatt vid uttagstillfället och tjänar på avdragsrätten ur skattehänseende, givet att skattesystemet är någorlunda oförändrat vid pensioneringstillfället.

För de pensionssparare som inte betalar statlig inkomstskatt är det betydligt mer osäkert om avdragsrätten kommer vara skatteneutral eller om de i slutändan kommer betala högre eller lägre skatt genom att utnyttja avdragsrätten. Det så kallade jobbskatteavdraget gjorde att många inkomstgrupper, under perioden 2007 till 2018, betalade en lägre skatt på

sin löneinkomst än vad de skulle ha gjort på en motsvarande pensionsutbetalning samma år. Genom att riksdagen infört ett förhöjt grundavdrag för pensionärer är skillnaden i skatt numera i stort utjämnat. Under 2020 är skatten på pensionsinkomster efter 66 års ålder till och med något lägre än arbetsinkomster upp till 218 000 kronor per år medan pensionsinkomster därutöver beskattas något högre än arbetsinkomster innan 66 års ålder. Det förhöjda grundavdraget gäller dock från och med det år pensionären fyller 66 år. Den som sparar med avdragsrätt för att gå i pension innan 66 års ålder kommer således fortsatt, med rådande lagstiftning, betala en högre skatt på pensionsutbetalningen än på löneinkomsten åren innan det 66:e levnadsåret. Historiskt har skattesatserna dessutom sett en stigande trend vilket innebär att den som sparar med avdragsrätt mycket väl kan få en högre marginalsatt som pensionär, oavsett om pensionsinträdet sker innan eller efter 65 års ålder.

De skäl som framfördes vid det generella avskaffandet av det individuella privatsparandet 2016 var både statsfinansiella och individuella skäl för pensionsspararen. En orsak som framfördes var statens ökade risk med skattekrediten på grund av internationaliseringen. Finansdepartementet såg en ökad risk för att skatteintäkterna inte skulle hamna i Sverige när pensionen väl tas ut. Vidare visade SCBs statistik att de som främst utnyttjade sparformen var i åldern 50–64 år och eftersom uttag är möjligt från 55 års ålder var sparandet i realiteten inte särskilt långsiktig. Finansdepartementet konstaterade också att den disponibla inkomsten generellt är som högst i 50–64 års ålder och att sparandet troligtvis skulle ske oavsett avdragsrätt eller inte. Departementet poängterade även att personer med lägre inkomster som utnyttjade avdragsrätten kunde möta en högre skattesats vid utbetalningen av pensionen och att de, på grund av jobbskatteavdraget, sannolikt skulle tjäna på att spara av skattade pengar istället. De som främst gynnades av avdragsrätten var de som vid spartillfället betalade statlig inkomstskatt.⁶

Departementspromemorian om avskaffandet av det privata pensionssparandet hänvisade vidare till studier som pekade på att det finns en substitutionseffekt mellan sparande i pensionsförsäkringar och i andra sparformer. Ett ökat incitament till en viss form av sparande minskar helt enkelt sparandet i en annan form. I promemorian framfördes vidare att hur det privata pensionssparandet bäst utformas varierar mellan olika individer. I vissa fall är det motiverat med ett låst sparande och försäkringsinslag både mot dödsfall och långt liv. Men för yngre sparare ifrågasattes det om ett låst pensionssparande verkligen är det bästa, eftersom inkomsterna är relativt låga och andra investeringar, såsom boende och utbildning, kan vara viktigare i deras livssituation. Ett uppmuntrat sparande, till exempel genom ett skatteavdrag eller subvention, ansågs i promemorian därför riskera att leda till ett sparbeteende som faktiskt inte är det bästa för individen.

⁶ Slopad avdragsrätt för privat pensionssparande, januari 2015. Finansdepartementet, Skatte- och tullavdelningen

Huruvida en individ *kan* spara eller inte påverkas sällan av skattesatser eller andra incitament på själva pensionssparandet. Möjligheten att spara bestäms snarare nettoinkomster och/eller lägre utgifter. På så sätt påverkar en förändrad bolåneränta möjligheten till ett pensionssparande mer än en förändrad avdragsrätt eller avkastningsskatt. Huruvida individen *tjänar på att* samt huruvida individen *vill* spara i specifik produkten påverkas dock i högsta grad av skattesatser och andra incitament. Det förefaller vidare att en avdragsrätt i princip oavsett lönsamheten i det som avdragsrätten används för, har en stor attraktionskraft i sig. Det var avdragsrätten som blev det huvudsakliga försäljningsargumentet till det individuella pensionssparandet och pensionsförsäkringen - inte att just de produkterna var en bättre sparprodukt till pensionen än till exempel kapitalförsäkringen eller hade lägre schabloniserad avkastningsskatt.

2.2. Avkastningsskattens betydelse

Avkastningsskatten ska inte sammanblandas med avdragsrätten utan handlar om den skatt som årligen tas utifrån schabloniserade kapitalinkomster inom såväl tjänstepensionen, det individuella pensionssparandet, pensionsförsäkringen, investeringssparkontot och kapitalförsäkringen.

På aggregerad nivå finns det studier som visar att minskad skatt på kapitalinkomster ökar sparandet, men att sparandet inte nödvändigtvis ökar speciellt mycket. Många som sparar privat tycks göra det oavsett vilka skatteincitament som finns, det är endast sparformerna som förändras när skatterna ändras - inte själva sparbeloppen i sig.⁷

I en studie från 2012 som gjordes på den danska pensionsmarknaden uppskattades att 15 procent av spararna var aktiva sparare som påverkades av skatteincitament och subvention medan 85 procent av spararna inte gjorde det. Studien skattade vidare att för varje dollar (eller krona), som subventionen ökade så ökade sparandet med 1 cent (eller öre).⁸

Undersökningar som gjordes på uppdrag av brittiska finansdepartementet 2001 och 2002 visade att skatteincitament hade låg påverkan på sparbeteendet bland de brittiska spararna med låga inkomster.

Undersökningen pekade på att även om skattelättnader på sparande förändrade vilken sparprodukt som valdes så ökade det inte nödvändigtvis det aggregerade sparandet. Orsaken till att vissa grupper bedömdes spara för lite beskrevs snarare bero på bristande transparens i skattesystemet och sparprodukterna samt bristande finansiell förmåga snarare än avsaknaden av skatteincitament.⁹

⁷ Inom nationalekonomi beskrivs det som skillnaden mellan substitutionseffekten (sparandet ökar och konsumtionen minskar när kapitalskatten minskar) och inkomsteffekten (sparandet minskar och konsumtionen ökar när kapitalskatten minskar)

⁸ Active vs. Passive Decisions and Crowdout in Retirement Savings Accounts: Evidence from Denmark, <https://www.nber.org/papers/w18565>

⁹ HM Treasury (2001) och (2002)

Det kan även vara svårt att förutspå exakt vilken riktning olika skattesubventioner får. I en undersökning som analyserade det privata pensionssparandet som introducerades i Storbritannien 2001 menar författarna att en skattesubvention till och med kan få motsatt effekt än vad syftet med skattesubventionen var, till exempel att individer sparar mindre om kapitalskatten minskar eftersom de då inte behöver spara lika mycket för att nå samma sparmål.¹⁰ Den lägre avkastningsskatten kan således få effekten att pensionsspararna istället får högre disponibel inkomst idag, men att pensionen blir oförändrad.

Det finns även studier som pekar på att de ekonomiska incitamenten att gå från ett mer fritt sparkonto till ett låst pensionssparande är relativt små för de allra flesta, även om avkastningsskatten är motsvarande tjänstepensionens skatt, eller lägre i den låsta sparformen. Möjligheten att kunna ta ut pengarna tidigt har till exempel visat öka sparandet i Nya Zeeland, vilket måste vägas mot att pensionsinslaget i produkten minskar.¹¹ Den finansiella förståelsen är bland många sparare låg och ett generellt sparande kan vara lättare att börja med och ett mer familjärt begrepp än ett pensionssparande och i slutändan uppfylla samma syfte.¹²

Osäkerheterna kring avkastningsskattens betydelse på sparandet är således ganska stor, men med det konstaterat är givetvis en låg avkastningsskatt på pensionssparande att föredra och nödvändig för att motivera ett låst sparande. För någon som sparar 500 kronor i månaden i ett privat sparande kan dock signalvärdet av den lägre skatten vara det som avgör sparform snarare än den faktiska ekonomiska effekten. Ett månadssparande på 500 kronor med avdragsrätt under 30 år kommer till exempel ge 870 kronor efter skatt per månad vid 20 års utbetalningstid. Hade motsvarande belopp istället sparats av skattade medel (360 kronor per månad) på ett investeringssparkonto hade det gett 810 kronor per månad vid 20 års utbetalningstid. Denna skillnad på 60 kronor per månad är inte att förringa men för de allra flesta är det inte en betydande skattefördel med de låsta avdragsgilla sparformerna (individuellt pensionssparande eller pensionsförsäkring) i jämförelse med ett investeringssparkonto eller en kapitalförsäkring.¹³

¹⁰ Disney, Emmerson och Wakefield (2010)

¹¹ <http://www.kiwisaver.govt.nz/new/benefits>

¹² Berry (2011), *Resuscitating Retirement Saving. How to help today's young people plan for later life*, www.ilcuk.org.uk.

¹³ Beräknat utifrån att inkomstskatten är den samma vid tidpunkten för sparande och tidpunkten för uttag.

2.3. Privat pensionssparande i grannländerna

Såväl OECD som EU rekommenderar medlemsländerna att stimulera privat pensionssparande. Sverige är idag ett av få länder inom OECD som inte stimulerar privat pensionssparande. I jämförelsen bör man dock vara medveten om att många länder har helt andra pensionssystem där det obligatoriska sparandet till den allmänna pensionen och det halvt obligatoriska sparandet till tjänstepension är betydligt mindre än i Sverige. I jämförelser mellan länder bör man också ta hänsyn till att en del länder erbjuder ett privat pensionssparande som kan tas ut i relativ ung ålder och/eller kan tas som en klumpsumma. Även om dessa sparprodukter kategoriseras som ett pensionssparande har de i praktiken ganska svag koppling till pensionen, och dess syfte i praktiken skulle kunna likställas med investeringssparkontots eller kapitalförsäkringen. Det innebär dock inte att Sverige kan anses ha en allmän sparprodukt till privat pensionssparande, utan endast att många andra länder också saknar en sådan produkt när vi närmare tittar på vad det är för pensionsprodukt som erbjuds spararna.

Nedan presenteras hur möjligheten till privat pensionssparande ser ut i våra grannländer.

Norge

I Norge ökades avdragsrätten till det privata pensionssparandet år 2017 från 15 000 NOK till 40 000 NOK per år. Uttaget från det privata pensionssparandet måste ske under minst 10 år och räcka till minst 80 års ålder. Lägsta ålder för uttag är 62 års ålder och från denna ålder krävs således en uttagstid på minst 18 år. Vid sparandet får ett skatteavdrag göras motsvarande 24 procent av sparbeloppet. Samma skattesats tillämpas sedan vid uttaget för att undvika risk för marginalskatteförlust på sparandet. Sparandet utgör inte underlag för vare sig löpande beskattning eller förmögenhetsskatt, som annars finns för andra sparformer i Norge.¹⁴

Finland

I Finland kan avdrag för privat pensionssparande göras mot kapitalinkomster upp till 5 000 euro per år. Om det inte finns kapitalinkomster att göra avdraget mot får 30 procent av sparbeloppet dras av mot andra inkomstslag. Pensionssparandet omfattas inte av någon löpande beskattning och precis som Sverige har Finland ingen förmögenhetsskatt. Pensionsutbetalningen beskattas som kapitalinkomst vars skattesats uppgår till 30 procent för kapitalinkomster upp till 30 000 euro per år och 34 procent för kapitalinkomster därutöver.¹⁵

För födda 1957 eller tidigare är kan det privata pensionssparandet tas ut från 68 års ålder, för födda 1958 till 1961 från 69 års ålder och för de födda 1962

¹⁴ Prop. 130 LS Endringar i skatte-, avgifts- och tollovgivninga.

¹⁵ <https://www.etk.fi/sv/pensionssystemen/pensionsskyddet/pensionstagarnas-totalinkomster/skatte-och-avgifter-pa-pensionen/beskattning-av-individuella-pensioner/>

eller senare är tidigaste ålder för uttag 70 år. Uttaget måste ske under minst 10 år.¹⁶

Danmark

I Danmark finns ett avdragsgillt pensionssparande med avdrag upp till 57 200 DKK per år (2020). Om sparandet sker i en pensionsprodukt med endast livslång utbetalning kan avdrag göras för mer än 57 200 DKK. Avkastningsskatten på sparandet, så kallad PAL-skatt, är 15,3 procent per år (det vill säga även om vinsten inte realiserats) vilket kan jämföras med andra icke låsta sparformer som beskattas mellan 27 och 42 procent (2019). År med negativ avkastning ger en negativ PAL-skatt som sedan kan kvittas mot framtida avkastningsskatter. Inkomstskatten på pensionsutbetalningen är vidare 8 procentenheter lägre än på arbetsinkomster.

Utbetalningen får som tidigast ske 3 år innan folkpensionsåldern, som i sin tur beror på pensionsspararens födelseår. Pensionsåldern indexeras utifrån förväntad livslängd och för pensionssparare födda 1975 eller senare är den preliminära folkpensionsåldern 70 år och 6 månader.¹⁷ Beroende på vilken produkt som sparandet sker i kan uttaget ske under minst 10 år (ratepension) eller endast livslångt (livsvarig livrente).

2.4. Sammanfattande iakttagelser om definitionen av ett pensionssparande

- För att sparandet ska kategoriseras som ett pensionssparande i traditionell mening bör sparandet enligt Pensionsmyndigheten vara låst fram till pensionstillfället, utbetalas månadsvis likt en arbetsinkomst och ha möjligheten att kunna utbetalas under hela den återstående livslängden.
- Ett sparande med avdragsrätt lönar sig främst för de som betalar statlig skatt på sin arbetsinkomst.
- Avkastningsskatten tycks ha mindre betydelse för hur mycket pensionssparare sparar per månad även om den påverkar storleken på det ackumulerade pensionskapitalet.
- Grannländernas privata pensionssparande kan som tidigast tas ut från 62 års ålder då under minst 18 år.

¹⁶ <https://www.etk.fi/sv/pensionssystemen/pensionsskyddet/pensionstagarnas-totalinkomster/tillagspensionsskydd/individuellt/>

¹⁷ <https://skat.dk/SKAT.aspx?old=2048232> hämtat 2019-09-27

3. Dagens möjligheter till privat pensionssparande

3.1. Löneväxling

För de som har tjänstepension i sin anställning finns ofta, men inte alltid, möjligheten till löneväxling vilket innebär att pensionsspararen avstår en viss del av sin lön idag och låter den delen gå till tjänstepensionen istället. Eftersom löneskatten på tjänstepensionspremier är lägre än arbetsgivaravgiften på lön kan avsättningen till tjänstepensionen dessutom bli några procent högre än den erbjudna löneökningen utan att det kostar arbetsgivaren mer. Under 2020 är arbetsgivaravgiften på lön 32,42 procent och den särskilda löneskatten på pensionsavsättningar är 24,26 procent vilket ger en reducering av skatten som arbetsgivare och arbetstagare kan omvandla till högre pensionsavsättning.

Löneväxling är främst ett bra sätt att spara extra till pensionen för de som har arbetsinkomster över brytpunkten för statlig inkomstskatt, givet att de vid pensioneringstillfället kommer ha en lägre inkomst och lägre marginalsatt.¹⁸ De flesta betalar dock varken statlig inkomstskatt på sina arbetsinkomster eller sina pensionsinkomster och för dessa kommer den ekonomiska lönsamheten i löneväxlingen i hög grad bero på om inkomstskatten kommer vara lägre eller högre i framtiden. Löneväxling för inkomster under brytpunkten för statlig inkomstskatt blir således en spekulation i framtida skattesatser och kommer dessutom minska den deklarerade inkomsten idag och därmed intjänandet till den allmänna pensionen. Att den allmänna pensionen kommer minska genom löneväxlingen tillsammans med ovissheten om framtida skattesatser gör att de som inte har inkomster över brytpunkten för statlig inkomstskatt bör avstå löneväxling.

Fördelarna med att löneväxla inom en kollektivavtalad tjänstepension eller ett hängavtal är att pensionsspararen kan komma åt de prispressade avgifterna som man ofta annars inte kommer åt på den privata marknaden. Som framgått är dessutom löneskatten på tjänstepensionsavsättningar 7,16 procentenheter lägre än arbetsgivaravgifterna vilket innebär att beloppet som avsätts till tjänstepensionen kan vara högre än löneminskningen utan att kostnaden för arbetsgivaren blir högre.

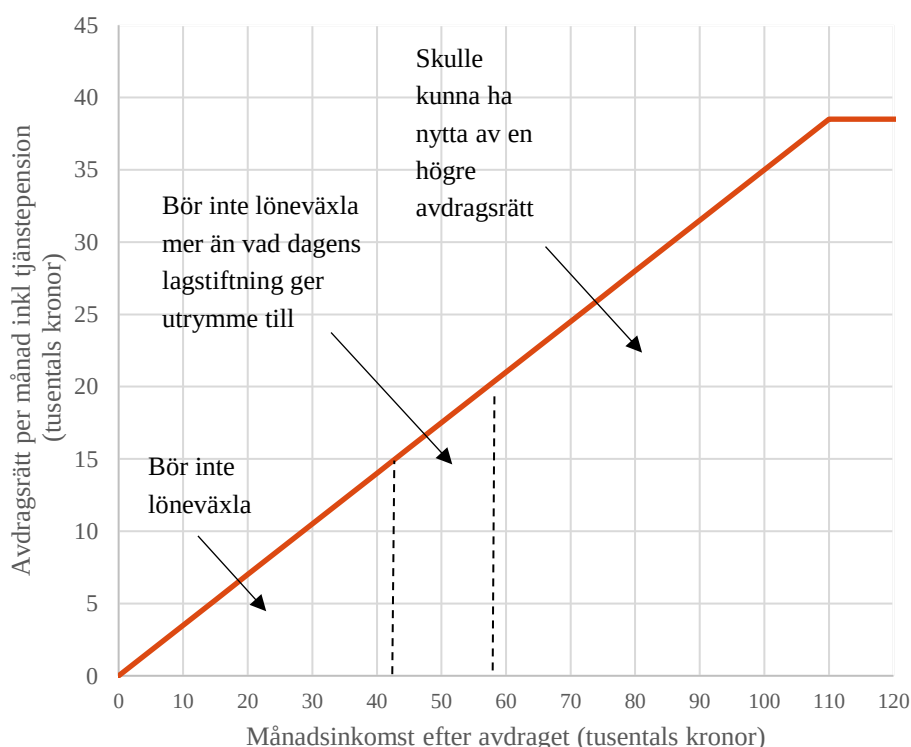
Tjänstepensionen beskattas årligen utifrån en schablonavkastning, som motsvarar föregående års genomsnittliga statslåneränta (dock lägst 0,5 procent) multiplicerat med kapitalunderlaget, som motsvarar kapitalet vid årets ingång. Skatten på schablonavkastningen är 15 procent vilket kan

¹⁸ För att löneväxlingen ska vara ett bra alternativ förutsätts att de tjänstepensionsavsättningarna utöver löneväxlingen sker utifrån lönen innan löneväxlingen. På samma sätt bör man se till att sjukpensionen inom tjänstepensionen baseras på lönen innan löneväxlingen.

jämföras med investeringssparkonton eller kapitalförsäkringar där schablonavkastningen beskattas med 30 procent.

Löneväxlingen tillsammans med den övriga avsättningen till tjänstepensionen får inte överstiga 35 procent av bruttolönen och högst 10 prisbasbelopp. Det innebär, givet att pensionssparare inte bör löneväxla inkomster under brytpunkten för statlig skatt, att det är först vid en bruttolön som överstiger 57 100 kronor per månad (2020) som löneväxlingen kan utnyttjas fullt ut upp till 35 procent. Gruppen som skulle kunna ha nytta av en högre avdragsrätt kan vidare delas in i de med löner under 112 700 kronor i månad (2020) som utifrån dagens regelverk kan spara 35 procent av lönen och de med högre löner än så som kan spara upp till 473 000 kronor per år (2020) med avdragsrätt men inte mer än så inom huvudregelns avdragsutrymme¹⁹. En arbetsgivare kan däremot utöver inbetalningen till tjänstepensionen, och löneväxlingen, avsätta mer än 35 procent av lönen till den anställde genom en direktopension. Direktopensionen är dock inte avdragsgill när arbetsgivaren betalar in premien utan först när den utbetalas till den anställde. Direktopensionen omfattas vidare inte av den lägre avkastningsskatt som tjänstepensionen har. En annan betydande skillnad är arbetsgivaren kan välja att betala ut kapitalet i direktopensionen som arbetsinkomst, pensionsinkomst, aktieutdelning eller kapitalvinst.

Figur 1 Lämplig och möjlig avdragsrätt vid löneväxling utifrån dagens lagstiftning

¹⁹ 28 kap. 7 § Inkomstskattelagen.

3.2. Individuellt pensionssparande och pensionsförsäkring

Avdragsrätten för det individuella pensionssparandet och pensionsförsäkringen för de som har tjänstepension genom sin anställning avskaffades helt den 1 januari 2016, efter att dessförinnan under 2015 minskat från 12 000 kronor per år till 1 800 kronor per år. Avdragsrätten finns dock fortfarande kvar för företagare och för de som saknar tjänstepension i sin anställning.

Avdragsrätten gäller månadsvis vilket innebär att den som har tjänstepension under till exempel januari till mars men sedan byter jobb och sedan saknar tjänstepension från och med april har rätt till avdraget under april till december det aktuella året.

Precis som för tjänstepensionen får avdragsrätten till det individuella pensionssparandet eller pensionsförsäkringen inte överstiga 35 procent av bruttolönen och högst 10 prisbasbelopp. Vid en lön eller överskott på ungefär 112 700 kronor per månad (2020) och en avsättning på 35 procent når man gränsen på 10 prisbasbelopp.

Avdragsrätten innebär att premier och inbetalningar till det individuella pensionssparandet eller pensionsförsäkringen får dras av mot skatten vid sparandetillfället medan utbetalningar från pensionssparandet är skattepliktiga. Avdragsrätten innebär inte i sig någon skattesubvention utan endast ett uppskjutande av inkomstskatten. Däremot beskattas den årliga schablonavkastningen inom det individuella pensionssparandet och inom pensionsförsäkringen på samma sätt som tjänstepensionen vilket ger en lägre schablonskatt än om sparandet sker i ett investeringssparkonto (ISK) eller i en kapitalförsäkring.

Både det individuella pensionssparandet och pensionsförsäkringen kan tas ut från 55 års ålder. En viktig skillnad mellan produkterna är dock att det individuella pensionssparandet saknar försäkringsinslaget att kunna utbetalas livslångt medan flera pensionsförsäkringar erbjuder livslångutbetalning. Pensionsförsäkringar kan även tecknas med återbetalningsskydd²⁰ och ibland andra försäkringsinslag som efterlevandeskydd och premiefrielse vid sjukdom.

3.2.1. Egen företagare med aktiebolag eller anställd utan tjänstepension

Det individuella pensionssparandet eller sparandet i pensionsförsäkring för någon som är anställd kommer inte minska den taxerade inkomsten och

²⁰ Återbetalningsskydd innebär att försäkringskapitalet betalas ut till den valda förmånstagaren om den försäkrade dör istället för att pengarna fördelas till försäkringskollektivet. Med ett valt återbetalningsskydd får den försäkrade därför inte ta del av arvsvinsterna som fördelas ut. Ett IPS tar aldrig del av arvsvinster utan tillfaller alltid förmånstagaren eller dödsboet.

därför inte heller minska den allmänna pensionen. Om det är bäst att spara av skattade pengar eller med ett sparande som ger avdrag i deklarationen beror på vilken inkomstskatt pensionsspararen kommer ha vid pensionsuttaget.

För de som har inkomster över brytpunkten för statlig inkomstskatt är generellt ett pensionssparande med avdragsrätt att föredra. Företagare med aktiebolag kan även låta företaget spara i en direktpension vars för och nackdelar kortfattat beskrevs i kapitel 3.1.

3.2.2. Företagare med enskild firma

En företagare med enskild firma minskar sitt överskott genom att utnyttja avdragsrätten och på så sätt minskar också intjänandet till den allmänna pensionen om avdrag görs på inkomster under 8,07 inkomstbasbelopp per år. Det innebär således att en företagare med enskild firma som sparar med avdragsrätt kommer öka sitt privata pensionssparande med ena handen och samtidigt minska sin allmänna pension med andra handen om avdraget sker på inkomster under 8,07 inkomstbasbelopp per år. Vidare kommer nivån på eventuell rätt till sjukpenning minska om avdraget sker på inkomster under 7,5 prisbasbelopp och eventuell rätt till föräldrapenning minska om avdraget sker på inkomster under 10 prisbasbelopp.

Företagare med enskild firma bör därför spara av skattade pengar när överskottet understiger brytpunkten för statlig skatt. Vid ett överskott i firman över den gränsen är dock ett pensionssparande med avdragsrätt att föredra precis som vid löneväxling för den som är anställd.

3.3. Övriga sparformer som inte är låsta till 55 års ålder

Förutom de sparprodukter som är låsta till 55 års ålder kan i praktiken vilket sparande som helst fungera som ett pensionssparande för den enskilde spararen. Ett pensionssparande kan till exempel ske genom amortering på bostaden, på investeringssparkonto, i kapitalförsäkring och på aktie- och fonddepå.

De olika sparformerna innehåller både för och nackdelar ur pensionsperspektiv, förutom att de inte är låsta. En nackdel med att förlita sig på bostaden som pensionstillgång är att det kan vara svårt att belåna upp bostaden i tillräcklig grad som pensionär och det därför kan vara nödvändigt att sälja bostaden för att frigöra kapitalet.

Som tidigare nämnts är möjligheten till livslång utbetalning ett viktigt försäkringsinslag i en pensionsprodukt. Kapitalförsäkringar kan ibland erbjuda livslånga utbetalningar medan de övriga sparformerna med skattade medel för närvarande inte erbjuder den möjligheten.

3.4. Sammanfattande iakttagelser om dagens möjligheter till pensionssparande

- För de med tjänstepension som betalar statlig inkomstskatt kan löneväxling vara ett bra sätt att pensionsspara extra, givet att arbetsgivaren tillåter löneväxling.
- För de som inte har tjänstepension i sin anställning finns möjligheten till privat pensionssparande med avdragsrätt genom individuellt pensionssparande och pensionsförsäkring. Företagare med enskild firma bör dock inte utnyttja avdragsrätten för överskott under brytpunkten för statlig inkomstskatt.
- För anställda och företagare med enskild firma som inte betalar statlig inkomstskatt är det osäkert om ett sparande med avdragsrätt är den bästa sparformen. För många kan det löna det sig ekonomiskt att istället spara av skattade pengar.
- En sparprodukt, med eller utan avdragsrätt, för privat pensionssparande saknas i huvudsak till tre grupper:
 - De som har tjänstepension i sin anställning med inkomst under brytpunkten för statlig inkomstskatt
 - De som har tjänstepension i sin anställning och som betalar statlig inkomstskatt men som inte tillåts löneväxla av sin arbetsgivare
 - De som vill och kan spara mer än 35 procent av sin bruttolön till pensionen och inte får extra avsättning i en direktopension.

4. Vilka behöver spara privat till sin pension?

Överlag har studier visat att vi hade sparat allt för lite till pensionen om pensionssparandet helt hade överlämnas åt individen. Vi har helt enkelt en tendens att övervärdera konsumtion idag jämfört med framtida konsumtion och samtidigt har vi en övertro på att alternativa tillgångar ska kunna användas som ett pensionskapital, till exempel värdet på bostaden eller förväntan om ett arv. Istället för att planera hur inkomsten kommer fördelas över hela vår livstid använder vi oss istället av erfarenheter och tumregler för att planera vårt pensionssparande.²¹

I Sverige, liksom i många andra länder, är dock inte pensionssparandet överlämnat till individen och för de allra flesta kanske den allmänna pensionen tillsammans med tjänstepensionen kommer ge en tillräcklig inkomst under åren som pensionär. För individen är det därför relevant att ställa sig frågan hur stort behovet av att spara privat till pensionen är eller om inkomsten under pensionsåren ändå kommer vara tillräcklig.

Från statens sida finns det statsfinansiella intressen att pensionerna är höga eftersom det minskar utgifterna för bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. På kort sikt kan dock ökat sparande minska konsumtionen och tillväxten i Sverige. Det i sin tur får negativa effekter på såväl statsfinanserna som pensionerna.²² Från sparinstitutens håll finns det därutöver starka säljintressen eftersom ett pensionssparande genererar en kundrelation och årliga avgifter under en väldigt lång tid. För pensionsspararna själva är det dock inte alltid positivt att spara så mycket som möjligt. För pensionsspararna finns ”risken” att bli överförsäkrade i pensionshänseende och att man faktiskt lever onödigt sparsamt under stora delar av livet för att sedan efterlämna ett arv till efterlevande, ett arv som pensionsspararen själv hade haft större nytta av någon gång under livet.

För att mäta hur stor pensionen blir används ofta måttet kompensationsgrad. Kompensationsgraden syftar till att spegla pensionens storlek i förhållande till den inkomst som individen, eller gruppen, hade innan pensionsinträdet. I tolkningen av kompensationsgrad som mått bör man dock vara medveten om att det är ett trubbigt mått om man med kompensationsgraden vill veta om pensionssystemet levererar tillräckliga inkomster för pensionärer att leva på. Exempelvis ger en sänkt inkomst åren innan pensionsinträdet en betydligt högre kompensationsgrad än vad en löneutveckling som följer genomsnittet gör. På samma sätt gör en kraftig löneökning sista åren innan

²¹ Laibson (1997)

²² Ett ökat sparande kan bidra till att det finns mindre pengar i ekonomin än vad som krävs för full sysselsättning. Låg efterfrågan i ekonomin och låg tillväxt får negativa effekter på såväl den egna löneutvecklingen som på den allmänna pensionen eftersom den indexeras med inkomstutvecklingen i samhället.

pensionsinträdet att kompensationsgraden kan bli låg, trots att pensionen de facto har ökat i kronor.

Kompensationsgraden som presenteras brukar vanligtvis också beräknas utifrån nettointkomst och inte utifrån disponibel inkomst. Eftersom någon som sparar i en tjänstepension genom löneväxling sänker sin nettointkomst innan pensionsinträdet medan någon som sparar privat, oavsett om det är med avdragsrätt eller med skattade pengar, inte gör det kommer den som vill nå en viss kompensationsgrad felaktigt komma fram till slutsatsen att man måste spara mycket mer privat än vad som behövts genom löneväxling för att nå samma kompensationsgrad. Men även den som sparar privat idag minskar sin disponibla inkomst och har mindre pengar att leva av innan pensionsinträdet. Den som vill spara privat i syfte att nå en viss kompensationsgrad bör således jämföra pensionen med inkomsten som är kvar efter det privata pensionssparandet och inte inkomsten innan sparandet.

Oavsett om en pensionär har en hög eller en låg kompensationsgrad i procent, eller vilken pension pensionären får mätt i kronor, så är det i stor mån en individuell bedömning om pensionären anser att pensionen är ”bra”.

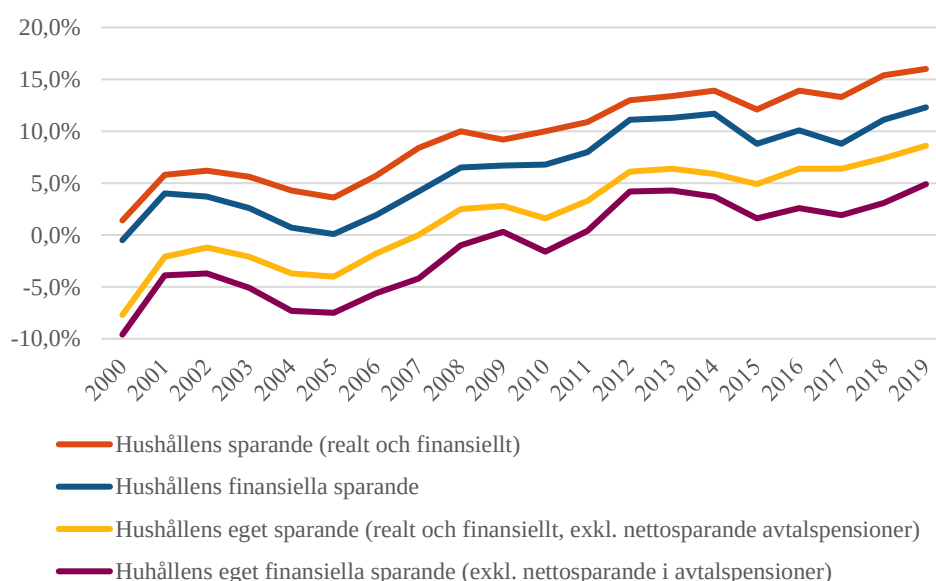
Även om behovet av att spara privat är en individuell bedömning finns det grupper som i högre uträkning bör spara mer till pensionen. De som är i behov av att spara mer till sin pension än vad dagens regelverk ger möjlighet till är i huvudsak de som haft ojämna inkomster under arbetslivet, till exempel de som varit arbetslösa eller sjuka längre perioder; de som arbetat deltid under en längre period och de som börjat tjäna in till sin pension sent i livet. Dessa grupper kan ofta vara i behov av att spara mer under de år de haft högre inkomster för att kompensera lågt intjänande under åren med lägre eller inga inkomster.

4.1. Hur mycket sparar dagens pensionssparare?

I Konjunkturinstitutets senaste undersökning uppger 78 procent av svenskarna att de sparar privat, det vill säga frivilligt sparande utöver den allmänna pensionen och tjänstepensionen. Andelen som sparar har ökat stadigt de senaste decennierna och för 20 år sedan var andelen som sparade 50 procent. Förutom att vi är fler som sparar så sparar vi också mer. Sparkvoten i form av hur mycket vi sparar i förhållande till vår disponibla inkomst har under 2019 varit 16 procent utöver avsättningarna till den allmänna pensionen²³. Rensat för reallt sparande handlar det om 12,3 procent av vår disponibla inkomst och om vi även bortser från nettosparandet i tjänstepensionerna uppgår sparandekvoten till 4,9 procent. I figuren nedan visar hur sparandekvoten har förändrats över tid. Att sparandet skulle ha minskat efter 2016, då avdragsrätten till det individuella pensionssparandet och pensionsförsäkringen upphörde, finns som synes inga indikationer på.

²³ Hushållens sparande 2019, Konjunkturinstitutet och SCB, [prognos.konj.se](https://www.konj.se)

Figur 2 Utveckling av hushållens sparande, procent av disponibel inkomst

Sparkvoten för det totala pensionssparandet i Sverige, det vill säga hur mycket vi sätter av till pensionerna utifrån vår gemensamma lönesumma, är 28 procent²⁴. Att i genomsnitt 28 kronor sparas till pensionen på varje 100 kronor i lön kan tolkas som att genomsnittspersonen inte borde behöva spara mer givet att högst en tredjedel av livet spenderas som pensionär och att pengarna får avkastning under i genomsnitt 20 år eller mer. Att vi i genomsnitt sparar 28 procent av lönesumman säger dock inte nödvändigtvis något om hur sparandet ser ut för de flesta (medianvärdet). De allra flesta med tjänstepension sparar ungefär 23 procent av lönen till pensionen, det vill säga ganska mycket lägre än genomsnittet.²⁵ Att genomsnittet ligger så mycket högre än den antagna ”medianen”, 28 procent jämfört med 23 procent, beror i huvudsak på de höga pensionsavsättningarna till tjänstepensionerna som görs på inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp. Många som saknar tjänstepension i sin anställning sparar dessutom betydligt mindre än så.

De svenska hushållen har under de senaste tio åren fördubblat sitt finansiella sparande från drygt 5 000 miljarder kronor till drygt 10 000 miljarder kronor. Knappt hälften av sparandet är i antingen tjänstepensionen, premiepensionen eller privata pensioner.²⁶ Fondbolagens förening beskrev i sin rapport *Det svenska fondsparandet ur ett internationellt perspektiv – en översikt* att 76 procent av befolkningen mellan 18–75 år sparar i fonder (utöver premiepensionen). De konstaterar vidare att fler människor i Sverige

²⁴ Pensionsmyndigheten (2019c). Orange rapport 2019, sid. 2.

²⁵ 17,21 procent till den allmänna pensionen och minst 4,5 procent till tjänstepensionen.

²⁶ https://www.svenskforsakring.se/globalassets/rapporter/forsakringar-i-sverige/forsakringar-i-sverige_2018_webb.pdf, sid 15

sparar i fonder än i något annat land²⁷ och den finansiella förmögenheten uppgick i juni 2018 till i genomsnitt 1,35 miljoner kronor per person varav en fjärdedel bestod av fondinnehav. Även här ska dock påtalas att genomsnittet inte säger någonting om hur förmögenheten är fördelad bland befolkningen.

I en undersökning bland unga som Alecta publicerade i november 2019 svarade 12 procent att de pensionssparade under 2018. Motsvarande andel som sparade vid de tidigare undersökningarna 2010 och 2012 var 7 procent. Andelen unga som sparade i allmänhet uppgick till 80 procent vilket kan jämföras med 2010 då 60 procent uppgav att de sparade något.²⁸

I en undersökning som Swedbank presenterade i februari 2019 svarade många av de som inte pensionssparar privat att de inte har råd att göra det. Många svarade också att de har långt kvar till pensionen och att de prioriterar andra saker.²⁹ Bland de med inkomster över 35 000 kronor i månaden pensionssparade 71 procent privat medan 31 procent av de med inkomster under 18 000 kronor i månaden pensionssparade privat. Vidare svarade 10 procent av de med de högsta inkomsterna att de inte pensionssparar idag men att de skulle vilja göra det. Motsvarande andel bland de med inkomster under 18 000 kronor i månaden var 42 procent.

Uppdelat på olika åldersgrupper svarade mellan 60 och 69 procent av spararna äldre än 36 år att de pensionssparar privat. Motsvarande andel bland 26 till 35 åringarna var 45 procent. Bland 18 till 25 åringarna pensionssparade drygt en av fem.

De allra flesta (65 procent) uppger att de skulle spara mer till pensionen om de fick göra ett skatteavdrag eller om sparandet var ”subventionerat” på annat sätt. Allra högst var detta svar bland 46 till 55 åringarna (70 procent) och bland de med inkomster över 35 000 kronor i månader (76 procent) men även drygt hälften av 18 till 25 åringarna uppger att de skulle öka sitt sparande till pensionen (55 procent) om sparandet var ”subventionerat”.

I Pensionsmyndighetens undersökning från 2019 om hur pensionsspararna vill att pensionen ska vara om de fick välja fritt, men ekonomiskt motsägelsefritt, mellan när de vill gå i pension, pensionens storlek och hur mycket av inkomsten man är villig att avstå till sin pension svarade 50 procent att de kunde tänka sig spara mellan 1 och 7 procent av sin nuvarande inkomst i ett privat pensionssparande. Medianpersonen kunde tänka sig spara 3 procent av inkomsten. Undersökningen konstaterade att tycks råda enighet bland de svarande om en vilja att spara mer idag för att antingen gå i pension tidigare, få högre pension eller uppnå en kombination

²⁷ <https://www.fondbolagen.se/globalassets/faktaindex/studier-o-undersokningar/det-svenska-fondsparandet-ur-ett-internationellt-perspektiv-2018.pdf>

²⁸ <https://www.alecta.se/globalassets/dokument/rapporter/alla-vill-bli-aldre-men-ingen-pensionar.pdf>

²⁹ <https://sakochliv.se/wp-content/uploads/2019/02/Swedbank-993149.pdf>

av båda dessa mål. I övrigt målas en spretig bild av hur de svarande vill att just deras pension skall vara.³⁰

4.2. Hur ser pensionsnivåerna ut?

Hur pensionsnivåerna ser ut beror till stor del på om vi utgår från teoretiska typfall som beskriver hur pensionssystemet levererar vid raka lönebanor eller om vi utgår från faktiska kompensationsgrader. De teoretiska typfallen med raka lönebanor är praktiska att använda för att jämföra pensionerna över tid men visar inte nödvändigtvis faktiska kompensationsgrader pensionärer upplever när de går ifrån arbete till pension. I tabellen nedan visas hur pensionerna ser ut för olika typfall givet att de arbetar heltid hela arbetslivet och har en löneutveckling som följer genomsnittet i samhället under samtliga inkomstår.

Tabell 1 Utvecklingen av kompensationsgrader för standardtypfallet, allmän pension och tjänstepension

Födelseår	Kompensations- grad vid riktålder	Antal år som pensionär	Kompensations- grad vid 65 års ålder	Antal år som pensionär
1990	(69 år) 72,6 %	20,2 år	57,7 %	23,8 år
1980	(68 år) 66,8 %	20,2 år	56 %	22,8 år
1970	(68 år) 65,1 %	20,2 år	59,5 %	21,9 år
1960	(67 år) 68,6 %	19,2 år	61,5 %	20,9 år
1950	(65 år) 63,8 %	19,8 år	63,8 %	19,8 år

Not. På grund av förskottsräntan är ökningen av pensionen vid fortsatt arbete till riktålder jämfört med arbete till 65 års ålder är högre än de procentenheter som skiljer mellan kompensationsgraderna i tabellen.

Utgår vi istället på faktiska observerade kompensationsgrader är de betydligt högre än de teoretiska typfallen ovan. I rapporten Redovisning av livsinkomstprofiler konstateras att medianpersonen i gruppen med medelinkomst som tog ut sin pension från 65 års ålder under perioden 2013 till 2017 fick mellan 55 och 59 procent av tidigare lön i allmän pension. Inom gruppen med låga inkomster fick medianpersonen mellan 65 och 70 procent av tidigare lön i allmän pension under samma period.³¹ Inklusiv tjänstepensionen uppgick kompensationsgraden för medianpersonen mellan

³⁰ Pensionsmyndigheten (2019a). Idealpension.

³¹ Pensionsmyndigheten (2019b). Redovisning av livsinkomstprofiler. Regeringsuppdrag om livsinkomstprofiler och kompensationsgrader.

72 och 92 procent, beroende på inkomstgrupp och år. I motsats till de teoretiska typfallen visade de faktiskt observerade kompensationsgraderna även att de med högst inkomst i slutet av arbetslivet också fick den högsta kompensationsgraden. En förklaring till att kompensationsgraderna skiljer sig från de teoretiska typfallen är att de verkliga inkomsterna är lägre än de teoretiska inkomsterna åren innan pensionsinträdet, dels på grund av sjukdom, arbetslöshet och deltidarbete men också grund av att de procentuella löneökningarna i slutet av arbetslivet generellt är lägre än genomsnittets löneökningar i samhället. En annan förklaring till skillnaderna i kompensationsgrad är förekomsten av temporära uttag av tjänstepensionen som gör att pensionerna de första 5 eller 10 åren blir högre än vad de teoretiska typfallen visar, för att sedan bli lägre när de temporära uttagen upphört.

Även i rapporten Pensionsnivåer och kompensationsgrader för nyttillkomna pensionärer 2016³² redovisas faktiska kompensationsgrader, och i denna rapport för samtliga pensionärer som gick i pension under 2016 oavsett ålder. Rapporten visar att medianvärdet för kompensationsgraden, uttryckt i förhållande till tidigare otakad pensionsgrundande inkomst, var ungefär 80 procent bland de som gick i pension under 2016 och att en av fem hade en kompensationsgrad under 60 procent samt att en av fyra hade en kompensationsgrad över 100 procent, det vill säga högre pension än tidigare pensionsgrundande inkomst.

4.3. Arbeta fler år eller spara mer?

Att spara mer idag innebär också att konsumtionsutrymmet idag minskar. Målet att öka pensionen kan dock nås utan att påverka dagens konsumtionsutrymme genom att arbeta längre och skjuta på pensionsuttaget några månader eller nått år.

Den som sparar 500 kronor i månaden på ett investeringssparkonto under 20 år beräknas vid genomsnittlig livslängd få ut ett tillskott på pensionen med 5 till 6 procent som pensionär, livet ut. Det kan jämföras med ett extra arbetsår och senareläggning av pensionen som kommer ge 6 till 11 procent mer pension.³³ Om man orkar och vill arbeta ett år till kommer det således ge en högre höjning av pensionen än 20 års sparande av 500 kronor i månaden av skattade pengar. Givetvis behöver pensionsspararen inte endast göra antingen det ena eller andra utan kan kombinera eget sparande och att skjuta upp pensionsuttaget för att på sätt nå den önskade pensionsnivån.

För den som har små ekonomiska marginaler att spara privat till pensionen, eller som har för kort tid kvar till pensionen för att hinna spara tillräckligt, är dock mer eller mindre det enda alternativet för att öka pensionen att arbeta

³² Pensionsmyndigheten (2019c). Pensionsnivåer och kompensationsgrader för nyttillkomna pensionärer 2016.

³³ Pensionsmyndigheten (2019d). Tumregler för pensionsberäkningar.

något år extra och skjuta på pensionsuttaget eller arbeta vidare och ta ut pensionen samtidigt.

4.4. Sammanfattande iakttagelser om vilka som behöver spara mer till sin pension

- Sparandet till pensionen tycks inte ha minskat över tid och svenska sparare sparar mer i fonder än sparare i något annat land.
- Givet att vi fördelar den ökade livslängden mellan arbetslivet och livet som pensionärer kommer kompensationsgraderna vara oförändrade eller öka över tid.
- Bland de som har tjänstepension i sin anställning är det framförallt de som vill gå i pension innan riktåldern, de som arbetat deltid under stora delar av arbetslivet eller de som börjat tjäna in till sin pension sent i livet som behöver spara privat till sin pension.
- De som inte har tjänstepension i sin anställning alltid spara privat till sin pension.
- Pensionsmyndighetens rapport om pensionsnivåer och kompensationsgrader tyder på att en av fem kan vara i behov av att spara mer medan en av fyra tvärtom får mer i pension än vad de hade i inkomst åren innan pensionsinträdet.

5. Avslutande diskussion

Rapporten konstaterar att det inte med nödvändighet är i alla pensionsspararens egenintresse att spara mer till just pensionen. Det finns således en risk att ett generellt uppmuntrande till ökat pensionssparande får oönskade sparbeteenden där vissa individer faktiskt överförsäkrar sin pension och får pensionsnivåer över tidigare arbetsinkomster, på bekostnad av minskad disponibel inkomst åren innan pensionsinträdet och minskat övrigt sparande.

Däremot anser Pensionsmyndigheten att det finns goda skäl som talar för att en produkt för privat pensionssparande bör erbjudas alla, eftersom möjligheterna till extra pensionssparande idag skiljer sig mellan de som har tjänstepension i sin anställning och de som inte har det. Utifrån vad som framgår i rapporten saknas det idag ett privat pensionssparande för de som vill spara mer till sin pension men som förlorar på att löneväxla eller vars arbetsgivare inte tillåter löneväxling. Det kan också argumenteras att det saknas ett alternativt pensionssparande för de som av olika orsaker har en väldigt ojämnt intjänande och som, även med full avdragsrätt upp till 35 procent av inkomsten, inte kommer upp till den egna önskade pensionsnivån.

Mot bakgrund av vad som beskrivits i rapporten kan vi dock konstatera att sannolikheten är stor att ett återinförande av ett privat pensionssparande med möjlighet till uttag under 5 år från 55 års ålder inte kommer få mer än marginell ökad betydelse för pensionärers inkomster än dagens investeringssparkonto eller kapitalförsäkring.³⁴ Ett sparande med avdragsrätt kommer vidare i huvudsak vara lönsamt för de som betalar statlig inkomstskatt under arbetslivet och som kommer ha en lägre marginalsatt som pensionärer. För alla övriga pensionssparare kan möjligheten till avdragsrätt snarare ses som en spekulation om framtida skattesatser än ett skattegynnat avdrag.

Ett sätt att hantera denna ovisshet är att utforma beskattningen så den blir densamma vid insättningstillfället som vid uttagstillfället, eller – vilket skulle få exakt samma effekt – låta sparandet ske med skattade medel.³⁵

Ett annat ställningstagande pensionsspararen måste ta är om inlåsningen av sparkapitalet är önskvärt. Till och med en halverad avkastningsskatt kommer inte få mer än marginell ökad betydelse för någon som sparar några

³⁴ Ett månadssparande på 500 kronor med avdragsrätt under 30 år kommer ge 870 kronor efter skatt per månad vid 20 års utbetalningstid. Hade motsvarande belopp istället sparats av skattade medel (360 kronor per månad) på ett ISK-konto hade det handlat om 810 kronor per månad vid 20 års utbetalningstid. Denna skillnad på 60 kronor per månad är inte att förringa men för de allra flesta är det ändå inte en betydande skattefördel med det individuella pensionssparandet i jämförelse med ett investeringssparkonto.

³⁵ Samma resonemang om framtida skattesatser kan även användas mot avdragsrätten i tjänstepensionerna med den viktiga skillnaden att det är ett obligatoriskt sparande som har lägre sociala avgifter än vad motsvarande lön skulle ha, vilket kommer sparanden till nytta.

hundralappar i månaden jämfört med vad samma månadssparande hade gett med de icke låsta sparformerna som finns idag; investeringssparkonto eller kapitalförsäkring. Det finns således en utmaning att göra en bra låst pensionssparprodukt tillräckligt attraktiv att spara i. Samtidigt kan, alldeles oavsett behovet av en ny sparprodukt, riktad information till pensionssparare mycket väl ge bättre effekt på pensionssparandet än själva sparprodukten i sig själv. Det var troligtvis inte de ekonomiska fördelarna som gjorde att många sparade i det individuella pensionssparandet innan 2016 utan snarare marknadsföringen av sparprodukten och tron på att det individuella pensionssparandet var en bra pensionsprodukt.

Frågan kring behovet av en ny form av pensionssparande beror vidare på definitionen av vad som är ett pensionssparande. Pensionsmyndigheten bedömer att för att pensionsinslaget ska vara starkare i en ny produkt, i jämförelse med till exempel dagens investeringssparkonto, kapitalförsäkring eller vanligt depåkonto, bör minsta uttagstid vara 10 år och möjligheten till livslång utbetalning förvald. Vidare bör den tidigaste uttagstiden vara kopplad till när den allmänna pensionen kan tas ut, exempelvis genom skattelagstiftningen. För att en sådan produkt ska vara attraktiv att spara i kan den högst ha samma avkastningsbeskattning som tjänstepensionen.

Trots avsaknaden av ett privat pensionssparande som alla kan utnyttja har det totala privata sparandet ändå ökat, om än i andra sparformer än öronmärkta till pensionen. Med införandet av flexpensioner och andra ökade insättningar till tjänstepensionerna har sparandet till den totala pensionen ökat ytterligare. Ett ökat pensionssparande kommer på kort sikt ofrånkomligt ha effekter på andra områden, till exempel minskat sparande i övrigt, minskad amortering och/eller minskad konsumtion.

De observerade kompensationsgraderna för de med lägre inkomster visar vidare att en av fyra av de som gick i pension under 2016 hade en högre inkomst efter pensionsinträdet än åren innan pensionsinträdet. Även om deras pensioner är låga är det således rimligt att anta att denna grupp varit i större behov att stärka upp sin inkomst åren innan pensionsinträdet än efter. Det privata pensionssparandet bör således i huvudsak rikta sig till den femtedel som hade en kompensationsgrad under 60 procent i samma rapport.

Införandet av riktålder och höjning av lägsta ålder för att ta ut pensionen är också åtgärder som kommer minska behovet av ett privat pensionssparande jämfört med idag. Det kommer vidare alltid finnas de som vill spara själva och sluta arbeta vid exempelvis 60 års ålder. Men vår definition av ett privat pensionssparande innebär att en pensionering från 60 års ålder bör finansieras med ett privat sparande mellan 60 års ålder och tidigaste uttag för den allmänna pensionen och inte med ett privat pensionssparande.³⁶

³⁶ Vilket förutsätter att de som inte kan arbeta vidare får ersättning från andra delar av socialförsäkringen eller arbetslöshetsförsäkringen.

Referenser

- Berry, C. (2011). *Resuscitating Retirement Saving. How to help today's young people plan for later life*, www.ilcuk.org.uk.
- Choi, J., Laibson D., and Madrian B. (2008). *\$100 Bills on the Sidewalk: Suboptimal Investment in 401(k) Plans*, Yale ICF Working Paper No. 08-05.
- Disney, R., Emmerson, C., and Wakefield, M. (2010). *Tax reform and retirement saving incentives: take-up of Stakeholder Pensions in the UK*, *Economica*, 77(April), 213-233.
- HM Treasury (April 2001). *Savings and assets for all: the modernisation of Britain's tax and benefit system, Number eight*, London: HM Treasury.
- HM Treasury (November 2001). *Savings and assets for all: the modernisation of Britain's tax and benefit system, Number nine*, London: HM Treasury.
- HM Treasury (July 2002). *Medium and Long-Term Retail Saving in the UK, A Review*. London: HM Treasury.
- Konjunkturinstitutet (2019). Hushållens sparande 2019, Konjunkturinstitutet och SCB, prognos.konj.se
- Laibson, D. (1997). *Golden Eggs and Hyperbolic Discounting*, *Quarterly Journal of Economics* 112 (2): 443–477.
- OECD (2018a) https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook-2018_pens_outlook-2018-en#page1
- OECD (2018b) <https://www.oecd.org/pensions/financial-incentives-and-retirement-savings-9789264306929-en.htm>
- Pensionsmyndigheten (2019a). <https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik/publikationer/idealpension/>
- Pensionsmyndigheten (2019b). Redovisning av livsinkomstprofiler. Regeringsuppdrag om livsinkomstprofiler och kompensationsgrader.
- Pensionsmyndigheten (2019c). Pensionsnivåer och kompensationsgrader för nytilkomna pensionärer 2016.
- Pensionsmyndigheten (2019d). Tumregler för pensionsberäkningar.
- Skandia (2018) <https://www.skandia.se/globalassets/pdf/press-och-media/rapporter-och-debatt/allemanpension---for-att-fler-ska-fa-80--av-slutlonen.pdf>
- Svensk Försäkring (2018) <https://www.svenskforsakring.se/contentassets/e588939f1ab744bd8a5bc845e109aaff/ett-nytt-privat-pensionssparande.pdf>
- Thaler, R.H. and Sunstein C. (2008). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*, (Yale University Press).
- The Vanguard Group (2010). *How America Saves 2010, A Report on Vanguard 2009 Defined-Contribution Plan Data*.

www.pensionsmyndigheten.se